

הזכויות המוקנות בשריעה אינן מוחלטות, ועשויות להישלל אם הן מנוצלות לרעה

ערעור 2017-291 – בית-הדין השרעי לערעורים

תאריך מתן פסקהדין: 25.12.2017

כב' הקאדי זיאד להואני
כב' הקאדי מוחמד אבו עובייד
כב' הקאדי ד"ר איאד זחאלקה

שרעי אזורי: שרעי יפו – תיק 845-2017

מסגרת נורמטיבית

לפי השריעה, האישה זכאית למוהר, שהוא חובה ממונית המוטלת על הבעל עם חתימת חוזה הנישואין. בהתאם לנוהג החברתי שהשתרש במדינות ערביות שונות, המוהר מחולק למוהר מידי (מְהָר מְעֻגֵל), הניתן בעת עריכת חוזה הנישואין, ולמוהר דחוי (מְהָר מְאָגֵל או מְהָר מְאַחֵר), הניתן במקרה של גירושין או מוות של בן-הזוג.¹ המוהר אינו תנאי לקיום הנישואין, אולם אם הבעל אינו עומד בהתחייבותו ואינו מעביר לאישה את סכום המוהר המידי, כמרגם את הדברים הנלווים למוהר שסיכמו הצדדים (תואבע אל-מהר),² האישה

1 ראו שמש אדין איסר/ח'סי **כתאב אל-מבסוט** כרך חמישי 62–63 (ביירות, דאר אל-מערפה 1989). ראו גם מחמד אמין (אבן עאבדין) **רד אל-מח'תאר עלא אדר אל-מח'תאר** כרך שלישי 144 (אליקאהרה, מטבעת אל-חלבי 1966). חובת המוהר מוזכרת בסורת אינסאא' (הנשים) בפסוק 4: "وَنَتَّهِمُ لِنَفْسِهِمْ אֶת مَهْرِنَ بְتُوبِ لَبِّب. אִךְ פִּי תִשְׁמְטֵנָה לְכֶם דְּבַר מֵה מְמַנּוּ בְּרִצּוֹנָן וְאַכְלָתֶם אוֹתוֹ לְעֵנְגָה וְלִבְרִיאוֹת". **אלקראן** [הקוראן] (יוסף יואל ריבלין מתרגם 1987), נגיש באתר פרויקט בניהודיה <https://bit.ly/38Ail1m>.

2 המוהר יכול להיות כל דבר בעל ערך חומרי, לרבות כסף או שווה-ערך לכסף, כגון דברי זהב (מצאע') או רהיטים וכלי-בית להכנת בית הנישואין, והכל לפי ההסכמה בין המשפחות. ראו ס' 71–73 לקובץ הדינים השרעיים, להלן ה"ש 3. ראו גם ע' (שרעי ערעורים) 188-2016 (13.12.2016); ע' (שרעי ערעורים) 520-2014 (אתר בתי-הדין השרעיים (אבר'ש) 25.1.2015). המוהר המידי המקובל משתנה מאזור לאזור בחברה הפלסטינית בישראל: לעיתים הוא בבחינת סכום סמלי בחוזה הנישואין, ולעיתים הוא סכום משמעותי יותר. פעמים הצדדים מסכימים על מוהר גרעיני שנלווים אליו דברי ערך אחרים, המכונים "נספחי מוהר" (תואבע מְהָר), המהווים חלק בלתי-נפרד מהמוהר שהאיש מחויב בו. כך, למשל, המוהר

אינה חייבת לציית לו, ולא חלה עליה חובת הריתוק לבית הנישואין (אֶחְתָּבָאס). משמעות הדבר היא שאישה שלא הועבר לרשותה מלוא המוהר שהובטח לה יכולה לסרב לעבור לבית הנישואין או לעזוב אותו מבלי להיחשב מורדת (נאשו). כלל זה נקבע מפורשות בסעיפים 213 ו-214 לקובץ הדינים השרעיים.³

התשתית העובדתית ופסק-דינו של בית-הדין השרעי האזורי

הצדדים הם בעל ואישה שנחתם ביניהם חוזה נישואין, אולם האישה טרם עברה לבית הנישואין.⁴ אין מחלוקת על כך שבמעמד החתימה על חוזה הנישואין סיכמו הצדדים כי

המוסכם בנסיבותיו של הערעור הנוכחי היה לירה זהב, ונוסף על כך סוכם כי החתן ישלם כנספחים למוהר דברי זהב במשקל 350 גרם וכן 5,000 דינר ירדני.

3 מוחמד קדרי באשא אֶלְאֶחְכָּאם אֶשְׂרַעִייה פִּי אֶלְאֶחְוָאל אֶשְׁחִסִייה עֵלָא מְדֵהָב אֶבִי חֲנִיפֵה אֶזְעֵמָאן (ביירות, דאר אבן חזם 2007) (להלן: קובץ הדינים השרעיים). ס' 213 לקובץ הדינים השרעיים קובע כי "האישה רשאית להימנע מן התשמיש ומהפעולות הנלוות אליו [הכוונה לאקטים מיניים שאינם מגיעים לכלל יחסי מין מלאים, כגון מגעים מיניים, נשיקות וכדומה], ואף מהביאה, עד שבעלה יפרע לידיה את כל המוהר המיידני שנקב. אם לא נקב הבעל מוהר מיידני, תעמוד לאישה הזכות האמורה עד שתקבל חלק שווה-ערך למוהר המיידני שנהוג לתת לחברותיה באותו מקום (מְהָר אֶלִימְת'ל). האישה תהא רשאית להימנע כאמור גם במקרה שכל המוהר רחוי, אלא אם כן התנה האיש, בהסכמת האישה, שהביאה תהיה לפני המועד המזכה במוהר". ס' 214 מרחיק לכת עוד יותר, וקובע כי "לא פרע האיש לאישה את המוהר המיידני המקובל, תהא האישה רשאית לצאת מבית בעלה ללא רשותו. במקרה כזה היא לא תיחשב מורדת ולא תפסיד את זכותה למזונות".

4 בחברה הערבית-הפלסטינית בישראל, לפני הנישואין בנייהווג מתארכים תחילה. אירוסין הם הבטחה לאמחייבת לנישואין, אשר כל אחד מהצדדים יכול לחזור בו ממנה בכל שלב לפני כריתת חוזה הנישואין מבלי שתשתכלל בין הצדדים כל מחויבות משפטית ושרעית. ראו ס' 4 לקובץ הדינים השרעיים, שם: "הבטחה לנישואין עתידיים... ללא כריתת חוזה שרעי בהצעה וקיבול אינה נחשבת נישואין, ולמאורס יש זכות לחדול מארוסתו ולהפך, אפילו לאחר הסכמה ביניהם...". ראו גם עבד אֶרְחֵמָאן עֵתֵר תַּתְּבִית אֶנְכָאח [הוכחת נישואין] 53–60 (אליקאהרה, דאר אלֶמְנָאר 1985). האירוסין נועדו לאפשר לצדדים להכיר זה את זה, ואם הצדדים מחליטים להתחתן, נהוג לכרות חוזה נישואין (בעיתוי שהצדדים מחליטים עליו). חוזה נישואין נחשב חוזה תקף אם מתקיימים בו התנאים העיקריים הבאים: הצעה וקיבול כדין מצד הצדדים; עדות של שני עדים כשרים (שני גברים או גבר ושתי נשים) שנכחו במעמד חתימת החוזה. באשר לתנאים לקיומו של חוזה נישואין תקף ראו עות'מאן אֶתְקָרוּרִי שֵׂרַח קָאנֻן אֶלְאֶחְוָאל אֶשְׁחִסִייה וְחֵתְאָן אֶלְאֶחְדָּא' אֶחְעֵדִילָאֵת [פרשנות לחוק דיני המעמד האישי לפי העדכונים האחרונים] 44–104 (עמאן, דאר אֶתְקָאפֵה רֵנְשֵׁר רֵתוּזִיע 2011) (להלן: פרשנות קובץ הדינים השרעיים). ראו גם ס' 33–38 לחוק המשפחה העות'מאני, 1917. כריתת חוזה הנישואין הופכת את בנייהווג לבעל ואישה לכל דבר מבחינה שרעית ומשפטית. לאחר חתימת חוזה הנישואין האישה זכאית למלוא זכויותיה הנגזרות מהנישואין, כגון זכות למזונות, ירושה, ייחוס הילדים לאב וכולי. ראו פרשנות קובץ הדינים השרעיים, שם, בעמ' 45; ס' 69 לחוק המשפחה העות'מאני וס' 17 לקובץ הדינים השרעיים, לעיל ה"ש 3. אף שלאחר חתימת חוזה הנישואין בנייהווג נחשבים נשואים לכל דבר ועניין, נהוג לקיים חתונה פומבית במטרה לפרסם ברבים את הנישואין, כהמלצת הנביא מוחמד עליו השלום ("אעלינו אנכאח ואצ'רבו עליה בדופוף" [פרסמו את הנישואין והכריזו עליהם בתופים]). ראו אבו עיסא מחמד

המוהר המיידני יכלול לירה זהב וכי נספחי המוהר יהיו 350 גרם דברי זהב ו־5,000 דינר ירדני (כ־25,000 ש"ח). האישה (להלן: המשיבה) הגישה תביעת מזונות, וטענה כי בעלה (להלן: המערער) טרם פרע לידיה את מלוא המוהר המיידני. נוסף על כך היא טענה כי כאשר הוא דרש ממנה לעבור לבית הנישואין, הוא לא דאג לה למדור (מִסְפָּן שרעי) כדין.⁵ המערער טען כי הוא העביר למשיבה שתי לירות זהב (אשר שוֹת־עֶרֶךְ יחדיו למשקל של 50 גרם זהב) ותכשיטי זהב במשקל 300 גרם. לדבריו, הוא דאג לה למדור כדין וביקש ממנה לעבור לבית הנישואין. כאשר היא סירבה לעשות זאת, הוא הגיש תביעת ציות לבית-הדין השרעי בירושלים,⁶ וזאת לפני שקיבל את ההודעה על קיומו של ההליך הנוכחי. עוד טען המערער כי הסכום של 5,000 דינר מיועד לרכישת ריהוט לבית, וכי הוא מוכן לעשות כן אם המשיבה תסכים ללוות אותו כדי לרכוש את רהיטי הבית לפי בחירתה. המערער גם טען כי הוא קבע מועד לקיום חגיגת חתונה, ושלח משלחות נכבדים (ג'אהה) רבות על־מנת שייטעו בפתרון המשבר בין בני־הזוג.⁷ אולם המשיבה הצהירה כי אין בכוונתה להישאר נשואה לו, וכי היא מסרבת לעבור לבית הנישואין.

יש לציין כי קיימת מחלוקת בין הצדדים אם התקיימו יחסי אישות ביניהם: בעוד שהמשיבה טענה כי הם קיימו יחסים יותר מפעם אחת, הבעל מכחיש לחלוטין קיום יחסי

אִתְרִמְדִי אִלְגִ'אֲמַע אִל־כַּבִּיר (סוּנְאָן אִתְרִמְדִי) [הקובץ הגדול (מסורות אִתְרִמְדִי)] חדית' 1089 (ביירות, דאר אל־עִרַב אל־אִסְלַאמִי 1998). עוד מקובל מבחינה חברתית שעד החתונה לא תקיים האישה יחסי אישות ולא תעבור לבית בעלה, אף שהיא מותרת לבעלה עם כריתת חוזה הנישואין, וזאת על־מנת לשמור על תומתה במקרה שמסיבה כלשהי לא תצא החתונה לפועל.

5 על החובה לספק מדור הולם ראו במסגרת הנורמטיבית לגיליון זה: "המקור ההלכתי לחיוב איש במזונות אשתו בדין המוסלמי".

6 תביעת ציות (טאעה) היא תביעה שהבעל מגיש כדי לאכוף על אשתו את הריתוק לבית הנישואין (אֶחְתַּבַּאס). אישה המסרבת לעבור לבית הנישואין למרות פסק־דין ציות תוכרז מורדת, וזכותה למזונות תישלל. חובת הריתוק מעוגנת בס' 171 לחוק המשפחה העות'מאני, המחייב את האישה לעבור לבית המגורים של בעלה לפי רצונו, וזאת בהעדר צידוק שרעי (עוד'ור שרעי) להימנע מכך. כן ראו לעניין זה איאד זחאלקה אל־מורשד פי אל־קדאא א־שרעי [המדריך בדין השרעי] 119 (2008). ראו גם ס' 101 לחוק המשפחה העות'מאני, הקובע כי "אשה שמרדה ועזבה את בית בעלה, או שמנעה את בעלה מלהכנס לביתה, לפני שדרשה להעבירה אל בית אחר, מפסידה את זכותה לדמי־מזונות עבור תקופת מרדותה". ש"ד גויטיין וא' בן שמש המשפט המוסלמי במדינת ישראל 224 (1957). כן ראו ס' 171 לקובץ הדינים השרעיים, לעיל ה"ש 3, הקובע כי "[אישה] מורדת היא מי שלא צייתה לבעלה ויצאה מביתה ללא אישורו וללא הצדקה שרעית, ולכן נשללת זכותה למזונות לאורך כל תקופת מרדותה... היא תיחשב מורדת אם לבני־הזוג יש בית בבעלותם שהם מתגוררים בו והיא מנעה את בעלה מלהיכנס אליו... [אישה תחדל להיחשב מורדת] אם היא חזרה לבית בעלה... או הזמינה אותו לביתה לקיים יחסי אישות. במקרה כזה זכאותה למזונות מתחדשת. אם היא מונעת את בעלה מלהתענג עליה [כלומר, מסרבת לקיים עימו יחסי אישות] בעודה שוהה בבית הנישואין, [התנהגותה זו] לא תיחשב מרדות השוללת ממנה את זכאותה למזונות".

7 על תפקידה של משלחת הנכבדים (ג'אהה) ראו ה"ש 2 בתקציר של ערעור 2018-19 בגיליון זה.

אישות.⁸ כך או כך, בין אם התקיימו יחסי מין בין בנייהזוג ובין אם לאו, אם הבעל לא עמד בתשלום כל מחויבויות המוהר שהוא נטל על עצמו, האישה אינה מחויבת לעבור לבית הנישואין.⁹

בית-הדין האזורי פסק כי המשיבה זכאית למזונות אישה, הואיל והמערער לא עמד בהתחייבותו לשלם את המוהר המיידני ונספחיו. הוא הודה כי מסר למשיבה רק שתי לירות זהב, בשווי של 50 גרם זהב, וכן תכשיטי זהב במשקל 300 גרם בלבד, כך שבפועל חסרה לירה זהב נוספת להשלמת המוהר שעליו התחייב. המערער אף הודה כי הוא לא מסר בפועל למשיבה את הסכום המוסכם של 5,000 דנר ירדני, אם כי טען כי הוא מוכן ללוות אותה לרכישת רהיטים לבית מסכום זה. עוד קבע בית-הדין האזורי כי אי-עמידתו של המערער בתשלום מלוא המוהר המיידני משמעה שהמשיבה זכאית למזונות אישה אף שהיא נמנעת מלעבור לבית הנישואין, וזאת בהתאם לסעיפים 213 ו-214 לקובץ הדינים השרעיים. לפיכך פסק בית-הדין מזונות לאישה עבור צורכי מזון וביגוד בסך של 1,600 ש"ח לחודש, החל במועד הגשת התביעה.

הערעור לבית-הדין השרעי לערעורים

על פסק-הדין שתואר לעיל ערער הבעל לבית-הדין השרעי לערעורים. לטענתו, בית-הדין האזורי טעה כאשר לא שלח אנשים להשכין שלום בין הצדדים, וזאת במיוחד לנוכח טענת המשיבה כי היא מוכנה לעבור לבית הנישואין ולנוכח דבריו שלו כי הוא מעוניין בה ואף דאג לה למדור כדין. עוד הוא טען כי היה על בית-הדין האזורי לזמן את המשיבה ולשמוע את דבריה, וכן לבדוק את כשרות המדור הנטען. לבסוף טען המערער כי המשיבה קיבלה את כל המוהר המיידני ונספחיו המגיעים לה. המערער ביקש בעתירתו להקפיא את פסיקת המזונות ולהעניק לצדדים ארכה להשלמת המעבר לבית הנישואין תחת פיקוחם של אנשי חסד (אהל אל-ח'יר) שימונו עלידי בית-הדין, בפרט לנוכח הצהרתם של הצדדים כי הם מוכנים לכך.

המשיבה הגישה את כתב התשובה שלה לאחר חלוף המועד החוקי, ולפיכך בית-הדין השרעי לערעורים לא נדרש לו.¹⁰

8 לקיום יחסי אישות בין בנייהזוג לפני החתונה יש משמעות רבה ביחס לשאלת המוהר: אם התקיימו יחסי אישות בין בנייהזוג לאחר כריתת חוזה הנישואין, תהא האישה זכאית למלוא המוהר (מיידני ודחוי) במקרה של גירושין, בעוד שאם לא התקיימו יחסי אישות לאחר כריתת חוזה הנישואין, תהיה האישה זכאית רק למחצית המוהר. ראו ס' 81 עד 86 לקובץ הדינים השרעיים, לעיל ה"ש 3.

9 ס' 84 לקובץ הדינים השרעיים, שם. ראו גם פרשנות קובץ הדינים השרעיים, לעיל ה"ש 4, בעמ' 115.

10 את כתב התשובה לערעור יש להגיש תוך עשרה ימים מקבלת כתב הערעור, וזאת בהתאם לס' 9 לתקנות הקמת בית-הדין השרעי לערעורים, חוקת פלסטין 1918-1925. חקיקה זו נחקקה עלידי שלטונות המנדט הבריטי בתאריך 10.10.1918, והיא מהווה גם כיום מקור חקיקתי לבית-הדין השרעי. ראו גם ע' (שרעי ערעורים) 316-2010 (אבד"ש 23.5.2011).

פסק-הדין של בית-הדין השרעי לערעורים

בדיון שהתקיים בבית-הדין השרעי לערעורים ציין באיכות המערער כי מרשו רכש את הריהוט הדרוש לבית הנישואין והציע למשיבה לבחור על-פי רצונה בין הבית שהוא מתגורר בו כעת לבין מדור אחר. באיכות המשיבה הצהיר כי מרשתו תהיה מוכנה לעבור לבית הנישואין אם הבעל ימלא את כל מחויבויות המוהר שהוא נטל על עצמו.

לאחר שמיעת טענות הצדדים קבע בית-הדין כי אומנם סעיפים 213 ו-214 לקובץ הדינים השרעיים קובעים כי אם הבעל אינו עומד במלוא חבות המוהר שהוא נטל על עצמו בחוזה הנישואין, האישה אינה מחויבת לעבור לבית הנישואין, והיא תהיה זכאית למזונות. עם זאת, לשיטתו של בית-הדין, זכות זו אינה מוחלטת, והיה על בית-הדין האזורי לבחון אם נעשה בה שימוש לרעה על-ידי המשיבה.

פסק-דינו של בית-הדין השרעי לערעורים פורש את טיעוני המערער שלפיהם הוא עמד (כמעט) בכל תשלומי המוהר המיידים המוסכם, ומציין כי אבי המשיבה אף אישר שקיבל לירה זהב ואת תכשיטי הזהב כפי שנקבע בהסכם הנישואין בין הצדדים.¹¹ בית-הדין ממשיך ומזכיר כי המערער הצהיר כי הוא מוכן לרכוש ריהוט מנספחי המוהר המיידים בשווי של 5,000 דיןיר ירדני, וכי הוא אף הזמין את המשיבה להתלוות אליו לרכישת ריהוט לבית כפי שתמצא לנכון. בית-הדין מדגיש כי המערער הציע למשיבה שתי אפשרויות למדור שישימש בית נישואין לבניהווג.

בית-הדין השרעי לערעורים מרחיב על-אודות העיקרון השרעי הקובע כי זכות שרעית לעולם אינה מוחלטת וכי יש לבחון אם נעשה בה שימוש לרעה. לתפיסתו, שימוש לרעה בזכות משמעו שימוש בזכות שמוקנית על-ידי השריעה לא לתכלית השרעית (אלימקאסד א-שרעייה) שלשם הגשמתה נקבעה הזכות. שימוש כזה עלול לגרום – בין במכוון ובין לא במכוון – נזק למטרה השרעית הכללית של הגשמת הצדק החברתי, נזק לאינטרסים של המאמינים או נזק ישיר לאחר.¹²

בית-הדין ממשיך ומרחיב כי עיקרון זה מקבל ביטוי בקוראן ובסונה. כך, למשל, הקוראן מעניק לבעל שגירש את אשתו זכות להשיבה במטרה למנוע את פירוק התא המשפחתי כתוצאה מגירושין חפוזים. אולם, אם הבעל משתמש בזכות זו לא מתוך כוונה אמיתית לשלום-יבית, אלא במטרה להתעלל באשתו או להסב לה נזק,¹³ או כדי שהיא לא תינשא

11 כזכור, חסרה לירה זהב אחת להשלמת התשלום המוסכם במלואו.
12 ראו גם פתחי א-דריני נטרית אחעספ באסחעמאל אלחק פי אלפקה אלסלאמי [התאוריה של ניצול לרעה של זכות בהלכה המוסלמית] 84–85 (עמאן, דאר אל-בשיר 1998).
13 בהכללה ניתן לומר כי העיקרון השרעי של "ללא נזק וללא גרימת נזק" (לא צ'רר ולא צ'ראר), שנקבע על-ידי הנביא מוחמד, מבקש להגשים צדק חברתי ולמנוע ככל האפשר נזק לכלל. ראו אליחאכס אינסאבורי אלמוסתודרכ עלא א-צחיהיין [פרשנות שני ספרי הצחית] כרך 2, חדיית' 57 (ביירות, דאר אל-כתב אל-עלמייה 1990). ראו גם מוצטפא מוחמד אזוקא אלמדחיל אלפקהי אלעאם [המבוא להלכה הכללית] כרך 2, 980, חדיית' 978 (אליקאהרה, דאר אל-כלאם ל-טבאעה רנשר 2012).

לאחר, אזי הוא נופל בגדר "עושה שימוש לרעה בזכות" בניגוד למטרה השרעית שלמענה הוענקה הזכות (שמירה על התא המשפחתי).¹⁴

לתפיסתו של בית-הדין, המקרה הנדון מדגים עיקרון זה: אם יתברר כי יש למשיבה נכונות אמיתית לעבור לבית הנישואין אך היא דורשת את זכותה השרעית למוהר תחילה, היא תהיה זכאית למזונות כל עוד הבעל אינו עומד במחויבותו; לעומת זאת, אם יתברר כי המשיבה נאחזת בזכותה לא לעבור לבית הנישואין אך לא במטרה לממש את זכותה השרעית המוקנית (כלומר, עלימנת להפעיל לחץ על הבעל כדי שיעביר לידיה את מלוא תשלומי המוהר המגיעים לה), אלא כדי להימנע מחובת הציות לבעלה וכדי לזכות במזונות – היא תיחשב כעושה שימוש לרעה בזכות וכמסיבה נזק למערער.

בהתאם לכך קבע בית-הדין השרעי לערעורים כי היה על בית-הדין האזורי לבחון לעומק את נכונותם האמיתית והכנה של הצדדים למלא אחר התחייבויותיהם זה כלפי זה, ולחקור תחילה, לפני מתן הכרעה, את השאלות הבאות:

1. מהן הסיבות המעכבות את מימוש הנישואין?
2. מה מידת נכונותם של הצדדים לעמוד בהתחייבויותיהם זה כלפי זה, כלומר, מה מידת נכונותו של המערער לעמוד בחלקו בהסכם בעניין המוהר המידי שהוסכם עליו, ומה מידת נכונותה של המשיבה לעבור לבית הנישואין? אם יתברר לבית-הדין שהמערער מתמהמה בתשלום המוהר המידי ובהכנת בית נישואין ראוי למגורי הזוג (מספן שרעי), עליו לפסוק מזונות למשיבה; אולם אם יתברר כי האישה עושה שימוש לרעה בזכותה ולא תהא מוכנה לעבור לבית הנישואין גם לאחר מילוי חובותיו של הבעל, היא לא תהיה זכאית למזונות.
3. האם הסכום של 5,000 דיןר אכן יועד, כטענת המערער, לרכישת ריהוט לבית או שמא האישה זכאית לקבלו במזומן?
4. האם המדור שסיפק הבעל אכן עומד באמות-המידה המכשירות אותו לשמש מספן שרעי?

בית-הדין מפנה לערעור 2014-343, שנסיבותיו דומות לאלה של פסק-דין זה, ואשר חוזר על אותו עיקרון שלפיו יש לבדוק את נכונותם של הצדדים לעמוד בהתחייבויותיהם זה כלפי זה ואם הם אינם עושים שימוש חסר תוס-לב בזכויותיהם המוקנות:

במקרה הנדון ניתן לראות כי הוכח לערכאה הדיונית בעדותם של העדים כי סירובה של המשיבה לעבור לבית הנישואין לא היה בשל חבות הבעל בחלק מהמוהר המידי ו/או משום שהוא לא דאג למדור, אלא מסיבה אחרת – שהוא שיקר לה, כפי שאמרה לפני בית-הדין והעדים. כמרכזן, המשיבה לא גילתה שום נכונות לעבור לבית הנישואין, לעומת נכונותו של הבעל לשלם את המוהר ולדאוג למדור. משום כך היא אינה זכאית למזונות, שהרי אף

14 ראו פסוק 231 בסורת אל-בקרה (הפרה), הקובע: "וּבַגְרָשְׁכֶם הַנְּשִׂים וּמְלֵאוּ יְמֵיהֶן (פְּמוֹעֵד הָאָמֹר) וְהִחַזְקֶתְם בָּהֶן בְּמִישְׁרִים אוֹ שְׁלֵחוֹן בְּמִישְׁרִים, וְלֹא תִחַזְקוּ בָּהֶן בְּחֵזֶק יָד לְעֵבֵר חֵק. וְאִשֶּׁר יַעֲשֶׂה בָּן, הִנֵּה הִחַטֵּיא נַפְשׁוֹ...". אלקראן, לעיל ה"ש 1.

אילו נתן לה קנטאר זהב ובנה לה ארמון, היא לא הייתה מוכנה לעבור אליו. איאפשר לקבל מצב שבו אישה תובעת מבעלה זכות מבלי לגלות שום נכונות לקיים את חובתה שלה, במיוחד כאשר הוא היה מוכן לקיים את חובותיו כלפיה.¹⁵

לנוכח זאת, ובהתבסס על ההחלטה שהתקבלה בערעור 2014-343, קיבל בית-הדין השרעי לערעורים את הערעור, וקבע כי החלטת בית-הדין האזורי מושא הערעור הקדימה את זמנה וניתנה לפני שבית-הדין חקר את הנסיבות המונעות את מימוש הנישואין. בית-הדין האזורי שגה כאשר פסק מזונות לאישה בטרם בירר לעומק את מידת נכונותם של בני-הזוג לעמוד במחויבויותיהם ובטרם בחן את מידת חוקיותו השרעית של בית הנישואין שהציע הבעל לאישה.

סיכום ומסקנות

ראינו לנכון להציג פסק-דין זה כבר בגיליון הראשון לנוכח העיקרון הרוחבי שבית-הדין השרעי לערעורים מתווה בו: זכות שרעית לעולם אינה מוחלטת, ויש לבחון לפיכך את ההקשר שבו נעשה בה שימוש, ואם שימוש זה תואם את התכלית שלשם הגשתה היא נועדה. לתפיסתו של בית-הדין השרעי לערעורים, הזכויות במשפט המוסלמי נועדו להגשים את התכליות השרעיות שמאחורי הענקתן, כמרגם ערכים של כבוד, שוויון, צדק ושמירה על האינטרסים של משרתי האל. אם יתברר כי צד נאחז בזכותו בניגוד לתכלית שלמענה הוענקה הזכות, וזאת כדי להשיג יתרון טקטי או דיוני, למשוך זמן, לגרום נזק לצד האחר או להתעמר בו, אזי על בית-הדין מוטלת החובה לא לאפשר ניצול לרעה כזה.

העיקרון הכללי האמור מיושם במקרה זה בהקשר של היחסים המתקיימים בין בני-זוג נשואים, ולאור מארג הזכויות והחובות שההלכה המוסלמית מכוננת ביניהם. כך, למשל, על האישה מוטלת החובה לציית לבעלה ולהתמסר למרותו כראש המשפחה (זו חובת הציות לבעל – טאעה), ואילו הבעל מחויב לתמוך כלכלית באשתו, לספק את צרכיה, להעביר לה את תשלומי המוהר שעליהם התחייב, ולהתייחס אליה בכבוד ובחיבה. בפסקהדין הנוכחי קובע בית-הדין השרעי לערעורים כי זכויותיהם וחובותיהם של הצדדים אינן מוחלטות. לפיכך, בבוא בית-הדין האזורי לפסוק בסכסוכי נישואין המגיעים לפתחו, עליו לבחון מקרוב ובאופן קפדני אם השימוש שהצדדים עושים בתביעות למימוש זכויות המוקנות להם הוא כן ומיועד לתכלית שלשמה נקבעו זכויות אלו.

לסיכום, פסק-דין זה מתווה עיקרון חשוב ביותר שלפיו אין להסתפק בקיום פורמליסטי ושטחי של זכויות מוקנות, אלא יש לבחון לעומק אם התביעה למימוש נעשית בתום-לב. עיקרון זה תקף, כמובן, גם לגבי מזונות אישה.

15 ע' (שרעי ערעורים) 2014-343 (28.9.2014). ראו גם אדריני, לעיל ה"ש 12, בעמ' 84–85. כן ראו ע' 2010-316, לעיל ה"ש 10, שם התרשם בית-הדין כי הבעל עושה שימוש לרעה בזכותו שאשתו תעבור להתגורר עימו בעיר אחרת ממקום מגוריהם הקבוע של הצדדים.